

NEMZETI TUDAT, NEMZETI ÉS ETNIKAI FOLYAMATOK

A második generáció magyarsága Svájcban

David Zimmer: Ungarn vererben? Intergenerationelle Tradierung von Zugehörigkeit am Beispiel ungarischer Immigranten in der Schweiz. (Europäische Hochschulschriften / European University Studies / Publications Universitaires Européennes 78) Bern: Peter Lang, 2011. 572 p.

A történész-etnológus David Zimmer PhD-értékezésének (Universität Freiburg i.Ü., Lehrstuhl für Sozialanthropologie, 2010) könyvváltozata svájci magyar emigránsok első és második generációjának vizsgálatán keresztül a nemzeti hovatartozás áthagyományozódásának kérdésével foglalkozik. Azt kutatja, hogy milyen szociális interakciók során és milyen kristályosodási pontok körül adódik tovább a nemzetiséghez (jelen esetben a magyarsághoz) való „hozzátartozás-érzés” (a szerző tudatosan használja a többretegű „zugehörigkeit” kifejezést más alternatívák, pl. az „identität” fogalma helyett). A rövid bevezetőt egy hosszú elméleti-történeti blokk követi (23-203. o.), ezután következik a saját gyűjtés eredményeit bemutató és elemző empirikus rész (205-511. o.), végül a kötetet függelék és bőséges irodalomjegyzék zárja.

Az elméleti-történeti rész elején a szerző a migrációkutatás egyes fogalmait és kérdéseit (transzmigráció, integráció, asszimiláció, akkulturáció; migráció mint folyamat; a különbözőség tapasztalata) járja körül. Mindezt igyekszik Svájc migrációs történetének összefüggérendszerébe helyezni (ki- és bevándorlási hullámok, munkamigráció, politikai menekültek, a külföldiek túlzott jelenlététől való félelmek stb.). A következő nagyfejezetben a magyar-svájci kapcsolatok történetét tekinti át a kalandozások korától (!) napjainkig, bővebben foglalkozva az 1956 utáni magyar menekültek egyedülállóan kedvező fogadtatásával

(„erwünschte Flüchtlinge”) és a mai svájci közéletben, művészeti életben és más területeken tapasztalható magyar jelenléttel. Ezután a „generáció” fogalmának elméleti problémáit veti fel: hangsúlyozza a biológiai alapú generáció (egyidősek) és a Karl Mannheim nyomán kifejtett történeti-társadalmi értelemben vett generációfogalom (azonos társadalmi tapasztalat, történelmi horizont által összetartozók) közötti megkülönböztetést. Saját munkája szempontjából a kivándorlást végrehajtók csoportját az utóbbi értelemben tartja egy generációhoz tartozónak, míg a második nemzedéket („Secondos”) csupán az előbbi (biológiai-lezármazási) szempontból, akikre azonban hatással van szüleik generációs élménye. Az ötödik fejezet a generációk közötti áthagyományozás („intergenerationelle Tradierung”) jelenségeivel, mechanizmusaival és elméleteivel foglalkozik. Zimmer itt a teljesség és a szintézis (sőt néha a kritika) igénye nélkül megelégszik azzal, hogy a legkülönbözőbb diszciplínák területéről vett példákkal illusztrálja az áthagyományozással kapcsolatos megközelítések sokszínűségét (az áthagyományozás „tárgya” szerint csoportosítva: gének; sors; materiális tőke; szociostrukturális hátrány; szülői „megbízások”, vágyak; emlékek és történelem; traumák; konfliktusok; értékek és habitusformációk; identitás).

Zimmer munkájának empirikus alapját 17 családi esettanulmány, Svájcba kivándorló magyarokkal, illetve az ő gyermekeikkel (sőt két esetben unokáikkal) 2006-ban és 2007-ben készített összesen 36 félig strukturált interjú adja (kérdőív a függelékben). A szerzőnek a svájci magyar közösség iránti intenzív érdeklődését mutatja a „résztvevő megfigyelés” cím alatt található magyar vonatkozású események felsorolása, és gyűjtőmunkáját dicséri a svájci magyar emlékhelyek – válogatott – listája is (ugyancsak a függelékben). Feltűnő azonban, hogy ez a két utóbbi forráscsoport nem, vagy csak elenyésző mértékben köszön vissza az elemző részben. Az adatfelvétel és feldolgozás részletező bemutatását a 17 eset ismertetése követi (221-324). A vizsgált családok szinte mindegyike értelmiségi réteghez sorolható, azonban migrációs hátterük szempontjából a minta korántsem homogén: az első generáció tagjai közül nyolcan ’56-os menekültek, a többiek az 1968-tól 1979-ig terjedő időszakban érkeztek Svájcba (közülük egy Romániából, ketten pedig Csehszlovákiából). Zimmer az egyes családok migrációs és integrációs történetének, az interjú-

alanyok attitűdjeinek, a generációk egymáshoz való viszonyának bemutatásakor egy reflexív, ugyanakkor már-már zsurnalisztikusan könnyed elbeszélőmódot használ. A 6-7 oldalas profilokban az interjúalanyoktól vett (esetenként igen hosszú) idézetekhez saját értelmezési javaslatait, az interjúszituációkból leszűrt következtetéseit is hozzáfűzi, sőt a megértés érdekében néhány hosszabb magyarázó kitérőt is szükségesnek tart (például Gyurcsány őszödi beszédéről vagy a magyar rovásírásról). Hogy megőrizze az interjúalanyok anonimitását, Zimmer egy logikus, ugyanakkor az olvasást és a megértést némileg megnehezítő kódolási rendszert használ (például: C2M, ahol C a családot, 2 a generációt, M pedig az alany nemét jelöli). Ugyancsak zavaróan hat, hogy a családok közötti párhuzamok és különbségek értékelésére az elszórt utalásokon kívül csak a könyv zárófejezetében (és ott is csak röviden) kerül sor (474-497.o.).

A családok bemutatása után a szerző 11 kiválasztott témakör kapcsán elemzi a magyarsághoz való tartozás megnyilvánulásait és a generációk közti átadás-átvétel kérdéseit (325-466. o.). A Zimmer által kristályosodási magoknak („kristallisationskerne”) nevezett dolgok, jelenségek, területek közös jellemzője, hogy egy „diffúz hozzátartozásérzésből” analitikus módon kiemelve bennük találja meg azokat a pontokat, amelyeken a magyarsághoz való tartozás realizálódik, illetve cselekvések mozgatójává („handlungswirksam”) válik. „Alapjában véve bármi lehet az, a lényeg, hogy beszélgetőtársaim valamilyen magyar jelentést kössenek hozzá” – írja a szerző a kötet végkövetkeztetései között (498.o.). Az így kiválasztott témák – az összegző fejezetben felállított fontossági sorrend szerint – a következők: nyelv, név, család és rokonság, magyarországi tartózkodások, svájci magyarokkal való kapcsolatok, egyesületek és intézmények, házastárs, szokások és vallás, magaskultúra, állampolgárság és útlevel, mindennapok (ezen belül: étkezési szokások, lakberendezés, médiafogyasztás). Az egyes témák elemzése a felvett interjúanyag megfelelő részeinek tematikus összerendezéséből formálódik ki, amelyeket a szerző szakirodalmi kiegészítésekkel és párhuzamokkal megtámogatva összegez és értelmez. Az idézett vélemények és attitűdök érdekes tendenciákat és összefüggéseket világitanak meg (pl. az idegen – magyar – csengésű név identitásformáló szerepét a második generáció esetében), ugyanakkor a szerző az összefoglaló bekezdések-

ben rendszerint kénytelen megállapítani, hogy bonyolultabb jelenségekkel áll szemben, minthogy az adott munka keretein belül messzemenő következtetéseket vonhasson le megfigyeléseiből. Ez részben arra vezethető vissza, hogy Zimmer nem törekszik következetesen a vertikális (családok profiljai) és horizontális (kikristályosodási magok) síkokon rendezett információk szintézisére (vagyis, hogy az egyes családok migrációs, szociokulturális stb. háttere hogyan függ össze az éppen tárgyalt jelenségekhez fűződő attitűdjeikkel). Az empirikus részt lezáró fejezet azokkal a generációk közti (az interjúkból sokszor csak mellékesen kiérezhető, sokszor elnyomott, eltitkolt, reflektálatlan) konfliktusforrásokkal foglalkozik, amelyek a magyarsághoz való tartozás áthagyományozásának folyamatát is befolyásolhatják (467-492. o.). Ilyenek a múlt, a megélt történelem átadásának a módja, intenzitása (pl. a zsidó származás eltitkolása), a különböző politikai beállítottság, vagy a nevelési hibák és következtelenségek kihatása a szülő-gyerek kapcsolatra.

A kötet összegző fejezete (493-511. o.) tömören megismétli a korábban már megfogalmazott tanulságokat, de emellett – önkritikusan – reflektál az elvégzett munka relevanciájának kérdéseire is. Elismeri, hogy a 17 család vizsgálatára választott módszer nem tesz lehetővé szisztematikus összehasonlítást, vagy az áthagyományozás ok-okozati mintáinak meghatározását. A konkrét esetekben viszont sikerült megragadni a magyarsághoz való tartozás áthagyományozásának szociális interakciókba ágyazott folyamatát és kiemelni néhány olyan pontot, amelyek köré ezek az interakciók rendeződnek. Zimmer meggyőzően mutatja be a svájci magyar immigránsok pozitív társadalmi megítéléséből („Ungarn-Bonus”), zökkenőmentes integrációjából levezethető sajtószerűséget, miszerint más – stigmatizált – csoportokkal szemben a második, harmadik generáció „magyarsághoz való tartozása” nagyrészt nem törvényszerű átörökítés, hanem szabad választás kérdése.

David Zimmer könyve figyelemreméltó kísérlet egy szinte minden társadalomban jelenvaló, de nehezen megfogható probléma operacionalizálására. Elsődleges célkitűzésén túl kiemelhető, hogy az antropológiai munkák esetében szokatlan adatgazdagság jellemzi. Ezért érdekes olvasmány lehet mindenki számára, aki a svájci magyarság történetére és jelenére kíváncsi.

Bednárík János